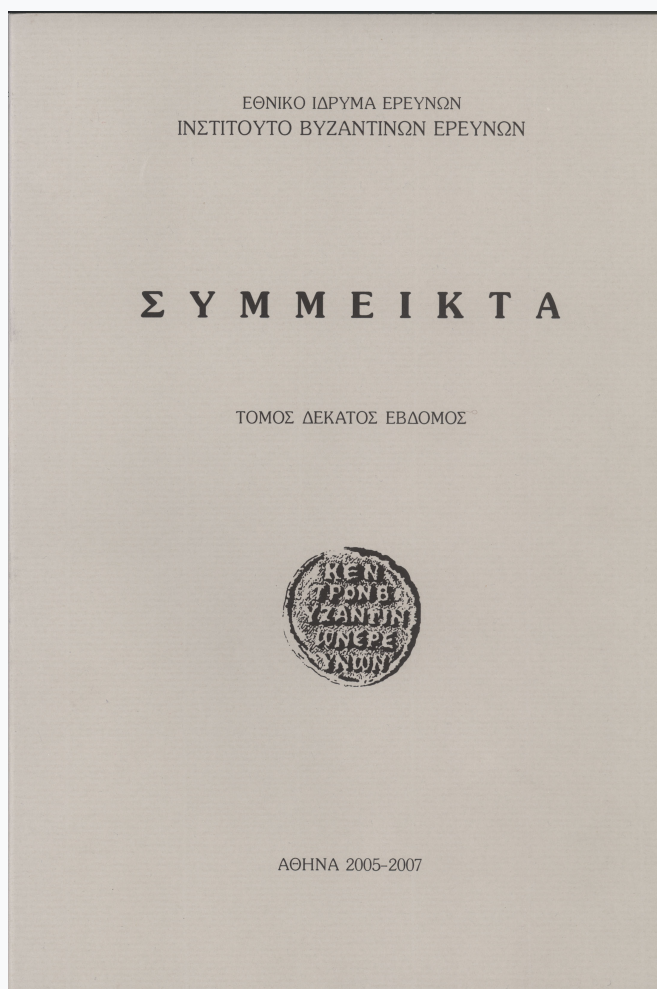

Byzantina Symmeikta

Vol 17 (2005)

SYMMEIKTA 17

Η πολιτική του Βασιλείου Λακαπηνού έναντι της Δύσης

Βασιλική ΒΛΥΣΙΔΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.920](https://doi.org/10.12681/byzsym.920)

Copyright © 2014, Βασιλική ΒΛΥΣΙΔΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΒΛΥΣΙΔΟΥ Β. (2008). Η πολιτική του Βασιλείου Λακαπηνού έναντι της Δύσης. *Byzantina Symmeikta*, 17, 111–129. <https://doi.org/10.12681/byzsym.920>

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΛΑΚΑΠΗΝΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

Ο Βασίλειος Λακαπνός, νόθος γιος του Ρωμανού Α΄, επέζησε πέντε αυτοκρατόρων και κυριάρχησε στο πολιτικό προσκήνιο της αυτοκρατορίας για σαράντα περίπου χρόνια, ασχολούμενος με όλους τους τομείς: τον πόλεμο, τη διπλωματία, την Εκκλησία, την οικονομία, τα γράμματα και τις τέχνες¹. Αυτά τα στοιχεία και μόνον είναι ικανά για να σκιαγραφήσουν τον πολυκύμαντο βίο μίας προσωπικότητας καθολικής που, όπως ήταν αναμενόμενο, αποτιμήθηκε διαφορετικά από τους βυζαντινούς συγγραφείς. Γενικώς όλοι εξαιρούν τις αρετές που τον διέκριναν². Ο Λέων Διάκονος και ο Μιχαήλ Ψελλός θεώρησαν άδικη την πτώση του Βασιλείου Λακαπνού³. Ο φιλικά, ωστόσο, διακείμενος προς τη Μακεδονική δυναστεία Ιωάννης Σκυλίτζης έκρινε ότι ο παρακοιμώμενος σχεδίαζε *ἀλλόκοτα* και, κατά συνέπεια, η εξορία του ήταν επιβεβλημένη και απόλυτα δικαιολογημένη⁴.

---

1. Για τον Βασίλειο Λακαπνό κλασική παραμένει η μελέτη του W. G. BROKKAAR, *Basil Lacapenus. Byzantium in the Tenth Century*, στο W. F. BAKKER - A. F. VAN GEMERT - W. J. AERTS (εκδ.), *Studia Byzantina et Neohellenica Neerlandica* [Byzantina Neerlandica 3], Λέιντεν 1972, 199-234. Βλ. επίσης, C. M. MAZZUCCHI, *Dagli anni di Basilio Parakimomenos* (cod. Ambros. B 119 Sup.), *Aevum* 52, 1978, 267-316.

2. Οι σχετικές μνείες στον BROKKAAR, *Basil Lacapenus*, 213. Για το εγκώμιο του Βασιλείου Λακαπνού από τον Ιωάννη Γεωμέτη βλ. M. D. LAUXTERMANN, *The Byzantine Epigram in the Ninth and Tenth Centuries*, Άμστερνταμ 1994, 152-153 και 182-183.

3. ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, εκδ. C. B. HASE, *Leonis Diaconi Caloënsis Historiae libri decem et liber de velitatione bellica Nicephori Augusti* [CSHB], Βόννη 1828, 172.14-17· ΜΙΧΑΗΛ ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, εκδ. S. IMPELLIZZERI, *Michele Psello Imperatori di Bisanzio (Cronografia)*, [Μιλάνο] 1984, τ. 1, 28-34. Για τη διήγηση του Ψελλού περί *τῆς μετακινήσεως* του Λακαπνού βλ. Barbara CROSTINI, *The Emperor Basil II's Cultural Life*, *Byzantion* 66, 1996, 59-64. A. KALDELLIS, *The Argument of Psellos' Chronographia* [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 68], Λέιντεν-Βοστώνη-Κολωνία 1999, 84-85· T. PAPAMASTORAKIS, *Tampering with History: from Michael III to Michael VIII*, *BZ* 96/1, 2003, 202-204.

4. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, εκδ. I. THURN, *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* [CFHB 5], Βερολίνο-Ν. Υόρκη 1973, 335.60-67.

Η προσωπικότητα και οι φιλοδοξίες του έχουν μελετηθεί. Μία μόνο πτυχή, αποκαλυπτική των πολιτικών του ιδεωδών, δεν έχει μέχρι τώρα εξεταστεί: η ενασχόλησή του με τη Δύση. Σε δύο, όμως, περιόδους παντοδυναμίας του Βασιλείου Λακαπνού, οι σχέσεις του Βυζαντίου με τη Δύση υπήρξαν τεταμένες και η υπόθεση ότι το θέμα απασχόλησε τη διάνοιά του δείχνει πολύ πιθανή. Επισημαίνοντας όσα στοιχεία από την όλη δράση του κρίθηκαν απαραίτητα και ξεκινώντας από την εποχή της διαφοροποίησής του από τη Μακεδονική δυναστεία, στην παρούσα μελέτη επιχειρείται να διερευνηθεί σε ποιό βαθμό η Δύση αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους τομείς έκφρασης των πολιτικών του επιδιώξεων.

Ισχυρός από τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου, με την ιδιότητα του πατρικίου, παρακοιμωμένου και παραδυναστεύοντος της συγκλήτου (μεταξύ 946 και 948)⁵, ο Βασίλειος Λακαπνός εκδήλωσε για πρώτη φορά τις μεγαλεπήβολες πολιτικές του φιλοδοξίες, εμπνεόμενος την εκστρατεία εναντίον της αραβοκρατούμενης Κρήτης το 958/959, οπότε και συντάχθηκαν υπό την καθοδήγησή του τα *Ναυμαχικά*⁶. Υπηρέτησε τον Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο *αίσίως και πρεπόντως*⁷, αλλά δεν έλαβε τα ανάλογα των κόπων του βραβεία: η εξέλιξη των γεγονότων υποδεικνύει μία προϊούσα ψυχρότητα των σχέσεών του με τον Πορφυρογέννητο που, λίγο πριν πεθάνει, ανέδειξε νικητή τον προσωπικό αντίπαλο του Βασιλείου Λακαπνού, Ιωσήφ Βρίγγα, στον οποίο ανέθεσε *πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἢ διαφυλάξαι τὸν γιο καὶ διάδοχό του Ρωμανό Β΄*⁸.

Αναζητώντας τις πιθανές αιτίες αυτής της βαθμιαίας απομάκρυνσης μεταξύ Κωνσταντίνου Ζ΄ και Βασιλείου Λακαπνού, πρέπει κανείς να σταθεί στο γεγονός ότι η

5. ΣΥΝ. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, εκδ. I. BEKKER, *Theophanes Continuatus Chronographia* [CSHB], Βόννη 1838, 442.18-22. Βλ. BROKKAAR, Basil Lacapenus, 209-210.

6. ΣΤ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, Βυζαντινά Μελέτα. III: Πότε συνεγράφησαν τὰ λεγόμενα Ναυμαχικά τοῦ Βασιλείου, *Ἐπιτηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 3, 1939, 287-288. Βλ. BROKKAAR, Basil Lacapenus, 215. Αντίθετα, ο MAZZUCCHI (Dagli anni di Basilio, 303) χρονολογεί τη σύνταξη των *Ναυμαχικῶν* μεταξύ 958 και 960, κάτι που δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθανό· βλ. Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ἰωσήφ Βρίγγας. Προσωπογραφικά προβλήματα καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα, *Σύμμεικτα* 4, 1981, 97-98. Νέα έκδοση των *Ναυμαχικῶν* στο J. H. PRYOR - Elizabeth M. JEFFREYS, *The Age of the ΔΡΟΜΩΝ. The Byzantine Navy ca 500-1204* [The Medieval Mediterranean 62], Λέιντεν-Βοστώνη 2006, 521-544.

7. ΣΥΝ. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, 442.22-443.1.

8. ΣΥΝ. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, 445.9-10 και 466.11-15. Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Le témoignage du Vaticanus gr. 163 pour la période entre 945-963, *Σύμμεικτα* 3, 1979, 96.33-35. Για την προσωπικότητα και το ρόλο του Βρίγγα βλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ἰωσήφ Βρίγγας, 87-115. Βλ. όμως και Τ. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Η ἰδεολογία τῆς βυζαντινῆς ιστοριογραφίας*, Αθήνα 1993, 120 σημ. 85. Πβ. Αικατερίνη ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, Β/2: 867-1081, Θεσσαλονίκη 1997², 109-111.

ανάδειξη του Βρίγγα σε σακελλάριο και δρουγγάριο του πλώιμου (Απρίλιος/Μάιος 956)⁹ συμπίπτει χρονικά με την επανεμφάνιση στις τάξεις του στρατού οικογενειών εκθρικά διακείμενων προς τους Φωκάδες, όπως οι Αργυροί¹⁰, οι Σκληροί¹¹ και οι Βαλάντιοι¹². Ενδεχομένως οι επιλογές αυτές του Πορφυρογέννητου να αποσκοπούσαν στη δημιουργία ενός αντίβαρου στην υπέρμετρη αύξηση της δύναμης και της επιρροής του Βασιλείου Λακαπνού και των Φωκάδων, που τόσο γενναϊόδωρα τούς είχε προσφέρει από τις αρχές της βασιλείας του¹³. Σε αυτές ακριβώς τις μεταβολές, που επέφερε ο Κωνσταντίνος Ζ΄ στην πολιτική και τη στρατιωτική ιεραρχία από το 956 και εξής, είναι πιθανόν να οφείλεται όχι μόνο η ψύχρανση των σχέσεων αυτοκράτορα και παρακοιμωμένου, αλλά και η στροφή του Βασιλείου Λακαπνού προς τους Φωκάδες, οι οποίοι είχαν ήδη αρχίσει να διαφοροποιούνται από τη Μακεδονική δυναστεία και τις επιλογές της¹⁴.

Ο παραγκωνισμός του Λακαπνού, που υπέδειξε ο Πορφυρογέννητος, υλοποιήθηκε από τον Ρωμανό Β΄¹⁵. ωστόσο, παρά τον αποκλεισμό του από το δημόσιο βίο (959-963), ο Βασίλειος συνέχισε να διαμένει στην Κωνσταντινούπολη, διατηρώντας αλώβητη την περιουσία του¹⁶. Την τεράστια, εξάλλου, ισχύ και επιρροή του μέσα στη βασιλεύουσα απέδειξε τον Αύγουστο του 963, όταν πλέον μαχόταν υπέρ της επικράτησης του Νικηφόρου Φωκά και της ανατροπής της Μακεδονικής δυναστείας. Ενώ ο αντίπαλός του Ιωσήφ Βρίγγας ήταν *ἀνεπιτήδειος ἐν καιροῖς δυσκόλοις ὄχλον κολακεῦσαι*¹⁷, ο παραγκωνισμένος για περισσότερο από τρία χρόνια Βασίλειος διέθετε

9. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ἰωσήφ Βρίγγας, 93-94.

10. Βλ. J. F. VANNIER, *Familles byzantines: Les Argyroi (IXe-XIIe siècles)* [Byzantina Sorbonensia 1], Παρίσι 1975, 28 και 30-31.

11. Βλ. W. SEIBT, *Die Skleroi. Eine prosopographisch-sigillographische Studie* [Byzantina Vindobonensia 9], Βιέννη 1976, 30 και 36.

12. Βλ. W. SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich*, I. Teil: *Kaiserhof*, Βιέννη 1978, 297-298.

13. Αναλυτικά βλ. Βασιλική ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες και εξουσία (9ος-10ος αι.)*. Έρευνες πάνω στα διαδοχικά στάδια αντιμετώπισης της αρμενο-παφλαγονικής και καππαδοκικής αριστοκρατίας, Θεσσαλονίκη 2001, 108-111.

14. Βλ. Vassiliki VLYSSIDOU, *Remarques sur les relations de saint Michel Maléinos avec Nicéphore Phocas et saint Athanase l'Athonite*, *Βυζαντινά* 21, 2000, 189-198.

15. Βλ. BROKKAAR, *Basil Lacapenus*, 216.

16. Το 961 στο προσωπικό οικονομικό επιτελείο του υπηρετούσε ο πρωτοσπαθάρης και κουράτωρ Βασίλειος· βλ. Φλωρεντία ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ-ΝΟΤΑΡΑ, *Σημειώματα» ἑλληνικῶν κωδίκων ὡς πηγὴ διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ οικονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔτους 1204* [Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαρπόλου 47], Αθήνα 1982, 132 αρ. 52.

17. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 257.28-29. Βλ. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Ιστοριογραφία*, 120 σημ. 85.

3.000 πάνοπλους *οικογενείς*, φίλους και συγγενείς, που απέστειλε απ' άκρου εις άκρον της πόλης¹⁸.

Ως κάτοχος του θρόνου πια ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς θέσπισε ειδικά για τον υπερασπιστή του Βασίλειο Λακαπννό τον τίτλο του προέδρου (της συγκλήτου)¹⁹. Μαζί με τη Μακεδονική δυναστεία είχε ανατραπεί και η πολιτική της ισορροπίας με τη Δύση που προέβλεπε συμμαχία με τον δυτικό αυτοκράτορα και αποσκοπούσε σε μία εδαφικά περιορισμένη βυζαντινή κυριαρχία στη Ν. Ιταλία²⁰. Επί Νικηφόρου Φωκά, η αυτοκρατορία επιχειρήσε τη δυναμική επέμβασή της στην «Εσπέρα» και το γεγονός δεν μπορούσε να αφήσει αδιάφορο τον Βασίλειο Λακαπννό. Μολονότι, κατά έναν περίεργο τρόπο, Λέων Διάκονος και Σκυλίτζης δεν αφιέρωσαν καμία μνεία στη δράση του επί της βασιλείας του Φωκά, την εικόνα του παντοδύναμου προέδρου που χειριζόταν τη δυτική πολιτική της αυτοκρατορίας απέδωσε ο επίσκοπος Κρεμόνας Λιουτπράνδος, ο οποίος, κατά τη διάρκεια της πολύχροτης πρεσβείας του στην Κωνσταντινούπολη το 968, συνομίλησε μαζί του στο παλάτι και γνώρισε πολύ καλά την προσωπικότητα και, ιδιαίτερα, τις απόψεις του.

Ο Λιουτπράνδος έφθασε στην Κωνσταντινούπολη στις 4 Ιουνίου 968, στις 6 Ιουνίου είχε μία έντονη λογομαχία με τον κουροπαλάτη Λέοντα Φωκά περί της αυτοκρατορικής πτλοφορίας²¹ και στις 7 Ιουνίου, ανήμερα της Πεντηκοστής, είχε την πρώτη συνάντησή του με τον Νικηφόρο Β΄: στις εξηγήσεις που δόθηκαν από τον

18. ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, 47.1-12. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 258.37-259.60.

19. ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, 49.8-10. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 284.2-5. Βλ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Παρίσι 1972, 299. Κατά τον Α. SCHMINCK («In hoc signo vinces» - Aspects du «césaropapisme» à l'époque de Constantin VII Porphyrogénète, στο Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ (επιμ. εκδ.), *Κωνσταντίνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἡ ἐποχή του*, Αθήνα 1989, 113-116), ο Φωκάς ήταν ο πρώτος αυτοκράτορας που τού αναγνώρισε επίσημα το δικαίωμα να φέρει τον τίτλο του προέδρου, τον οποίο ο Λακαπννός είχε οικειοποιηθεί επί Κωνσταντίνου Ζ΄, γύρω στο 954.

20. Για την πολιτική της «περιορισμένης οικουμεινικότητας» βλ. Τ. C. LOUNGHIS, *L' historiographie de l'époque macédonienne et la domination byzantine sur les peuples du Sud-Est européen d'après les traités de paix du IXe siècle*, *Balkan Studies* 21, 1980, 69-86. Ο ΙΔΙΟΣ, Τὸ κεφάλαιο 27 τοῦ *De administrando Imperio*. Προσπάθεια για μία ιστορική έρμηνεία, *Βυζαντινά* 13/2 (= *Δώρημα στὸν Ἱ. Καραγιαννόπουλο*), 1985, 1071-1091.

21. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, *Legatio (Liudprandi relatio de legatione Constantinopolitana*, εκδ. J. BECKER, *Die Werke Liudprands von Cremona* [Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi], Αννόβερο-Λιψία 1915 [ανατύπ. 1993]), II, 176.18-177.6. Για την πρεσβεία αυτή ενδεικτικά βλ. J. N. SUTHERLAND, *The Mission to Constantinople in 968 and Liudprand of Cremona*, *Traditio* 31, 1975, 55-81. K. LEYSER, *Ends and Means in Liudprand of Cremona*, *BF* 13 (= *Byzantium and the West c. 850 - c. 1200* [εκδ. J. D. HOWARD-JOHNSTON]), 1988, 134-138.

κατάσκοπον Λιουπράνδο για την εισβολή του Όθωνος Α΄ στη Ρώμη και την εκδίωξη του Βερεγγαρίου και του Αδαλβέρτου²², η απάντηση του αυτοκράτορα ήταν «έστω, ότι δίκαια έγιναν αυτά, όπως λες»²³. Στην επόμενη ερώτηση περί εισβολής του Όθωνος στα εδάφη της βυζαντινής αυτοκρατορίας²⁴ η επιχειρηματολογία του Λιουπράνδου ήταν στιβαρή, αλλά ο Νικηφόρος Φωκάς επιφυλάχθηκε να απαντήσει σε μία άλλη καταλληλότερη στιγμή, επειδή εκείνο που προείχε ήταν να τελεστεί η *προέλευσις*²⁵. Στο γεύμα που ακολούθησε την ίδια μέρα, ο εριστικός διάλογος μεταξύ βυζαντινού αυτοκράτορα και δυτικού πρέσβη κατέληξε με την αποστροφή του Νικηφόρου Β΄ «εσείς δεν είστε Ρωμαίοι, αλλά Λογγοβάρδοι», την οποία ο Λιουπράνδος ανταπέδωσε με τον ισχυρισμό του ότι η λέξη Ρωμαίος αποτελούσε γι' αυτούς την ύβρη που απηύθυναν στους εκθρούς τους²⁶.

Οι προσβολές, οι απειλές και τα νεύματα, που επέβαλαν σιωπή, απέδιδαν μεν σαφώς τις εκθρικές διαθέσεις της Κωνσταντινούπολης έναντι του δυτικού πρέσβη και του αυτοκράτορά του Όθωνος Α΄, δεν αποτελούσαν όμως πολιτική αντιμετώπιση των προς διαπραγμάτευση θεμάτων, τα οποία ο Λιουπράνδος έδειχνε να χειρίζεται επιδέξια. Η κατάλληλη στιγμή απάντησης στον Λιουπράνδο ήρθε λίγες μέρες μετά.

Σε μία συνάντηση του Λιουπράνδου με τον κουροπαλάτη Λέοντα Φωκά, παρίσταντο άνδρες σοφοί και δεινοί στον αττικό λόγο, επιφορτισμένοι με τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων: ο *parakinumenos* Βασίλειος και δύο μάγιστροι, οι οποίοι, μόλις πληροφορήθηκαν το σκοπό άφιξης του δυτικού πρέσβη, τη σύναψη δηλαδή συνοικεσίου, δήλωσαν χωρίς περιστροφές ότι μοναδικός τρόπος να δοθεί κόρη πορφυρογέννητη σε έναν βάρβαρο ήταν η παραχώρηση στην αυτοκρατορία της Ραβέννας και της Ρώμης μαζί με όλες τις περιοχές που έφθαναν μέχρι τα βυζαντινά σύνορα. Στην περίπτωση δε που επιζητούσαν φιλία χωρίς επιγαμία, τότε ο Όθων θα έπρεπε να αποχωρήσει από τη Ρώμη και να επαναφέρει τους επαναστατημένους πρίγκιπες της

22. Για τα γεγονότα αυτά βλ. *Liudprandi liber de rebus gestis Ottonis magni imperatoris* (εκδ. J. BECKER, ό. π.), XVII-XVIII, 172.19-173.14. Πβ. L. M. HARTMANN, *Geschichte Italiens im Mittelalter*, IV, Gotha 1915 (ανατύπ. Hildesheim 1969), 4-17.

23. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, *Legatio*, III-VI, 177.7-179.9: *...esto fecerit haec, ut ais, iuste.*

24. Για την πολιορκία της Βάρεως από τον Όθωνα Α΄ (Μάρτιος 968) βλ. *Chronicon Salernitanum*, 170, MGH Scriptorum III, Αννόβερο 1839, σ. 554.35-36. Βλ. επίσης, ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, ό. π., VII, 180.8-13· LUPUS PROTOSPETHARIUS, a. 969, MGH Scriptorum V, Αννόβερο 1844, σ. 55. Πβ. J. GAY, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867-1071)*, Παρίσι 1904 (ανατύπ. Ν. Υόρκη κ.κ.), 304-305· HARTMANN, *Geschichte Italiens*, IV, 24-25.

25. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, ό. π., VI-VIII, 179.9-180.17.

26. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, ό. π., XI-XII, 18.29-183.8.

Καπύης και του Βενεβέντου σε καθεστώς υποτέλειας²⁷. Στον ισχυρισμό του Λιουτπράνδου ότι η γενναιοδωρία του κυρίου του Όθωνος Α΄ κατέστησε τη Ρώμη ελεύθερη και πλούσια και στην ερώτησή του, εάν ο Νικηφόρος Β΄ προτίθεται να την κάνει ακόμη πιο πλούσια και ανεξάρτητη²⁸ απάντησε ο Βασίλειος Λακαπνός με περισσή βεβαιότητα ότι κάτι τέτοιο θα γίνει, όταν η Ρώμη και η Ρωμαϊκή Εκκλησία οργανωθούν σύμφωνα με τη θέληση του Φωκά²⁹. Εγείροντας αξιώσεις πάνω στην ίδια τη Ρώμη, ο Βασίλειος διατύπωνε την αντίθεση της Κωνσταντινούπολης όχι μόνο για την παρουσία του δυτικού αυτοκράτορα στην πόλη, αλλά και για την απόφασή του να ορίζει τους πάπες³⁰, κάτι που για τη Μακεδονική δυναστεία ήταν αυτονόητο δικαίωμα του συμμάχου της Όθωνος Α΄³¹.

Μαρτυρία αξιόπιστη και γνωστή, η οποία όμως, από όσο τουλάχιστον γνωρίζουμε, έχει χρησιμοποιηθεί μόνον ως τεκμήριο της υψηλής μόρφωσης του Βασιλείου Λακαπνού³² και όχι ως μνεία αποκαλυπτική των φιλόδοξων πολιτικών του πεποιθήσεων και επιδιώξεων. Ο Λιουτπράνδος επαναλάμβανε ενώπιον του Λακαπνού τα ίδια ακριβώς θέματα και επιχειρήματα που είχε εκθέσει λίγες μέρες πριν στον Νικηφόρο Β΄

27. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, *ό. π.*, XV, 183.34-184.12: *Inaudita res est, ut porphyrogeniti porphyrogenita, hoc est in purpura nati filia in purpura nata, gentibus misceatur. Verum quia tam excellentem rem petitis, si datis quod decet, accipietis quod libet: Ravenanam scilicet et Romam cum his omnibus continuatis, quae ab his sunt usque ad nos. Si vero amicitiam absque parentela desideratis, Romam liberam esse dominus tuus permittat, principes autem, Capuanum scilicet et Beneventanum, sancti nostri imperii olim servos, nunc rebelles, servituti pristinae tradat.* Βλ. K. LEYSER, *Theophanu divina gratia imperatrix augusta: Western and Eastern Emperors in the Later Tenth Century*, στο A. DAVIDS (εκδ.), *The Empress Theophano. Byzantium and the West at the Turn of the First Millennium*, Cambridge 1995, 16.

28. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, *ό. π.*, XVII, 184.18-185.8.

29. ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ, *ό. π.*, XVIII, 185.9-10: «*Sed hoc», ait Basilius parakinumenos, «faciet cum ad nutum suum Roma et Romana ecclesia ordinabitur».*

30. Ο Όθων Α΄ επέβαλε τρεις εκλεκτούς του ως πάπες Ρώμης, τον Λέοντα Η΄ (963-965), τον Ιωάννη ΙΓ΄ (965-972) και τον Βενέδικτο ΣΤ΄ (973-974)· βλ. H. ZIMMERMANN, *Parteiungen und Papstwahlen in Rom zur Zeit Kaiser Ottos des Grossen*, *Römische Historische Mitteilungen* 8-9, 1964-1966, 29-88 [= Ο ΙΔΙΟΣ (εκδ.), *Otto der Große*, Darmstadt 1976, 325-414].

31. Ο ιστορικός της δυναστείας ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ (245.16-20) θεωρεί ότι ο πάπας Ιωάννης ΙΒ΄ (955-963) ήταν επιρρεπής *πρὸς πᾶσαν ἀσέλγειαν καὶ κακίαν* και ότι ο Όθων Α΄ *ἀπελάσας ἕτερον ἀντεισιγάγε τῆ ἐκκλησίᾳ ποιμένα*, αναγνωρίζοντας έτσι τον δυτικό αυτοκράτορα ως τον μόνο αρμόδιο να επιλύει τα προβλήματα που αναφύονταν στους κόλπους της Ρωμαϊκής Εκκλησίας. Βλ. T. C. LOUNGHIS, *Der Verfall des Papsttums im X. Jahrhundert als Ergebnis der deutsch-byzantinischen Annäherung*, *Βυζαντικά* 14, 1994, 225-227.

32. Βλ. BROKKAAR, *Basil Lacapenus*, 220· H. BELTING, *Problemi vecchi e nuovi sull'arte della cosiddetta «rinascenza macedone» a Bisanzio*, *XXIX Corso di cultura sull'arte ravennate e bizantina*, Παβέννα 1982, 52 και 57. Πβ. I. ŠEVČENKO, *Re-reading Constantine Porphyrogenitus*, στο J. SHEPARD - S. FRANKLIN (εκδ.), *Byzantine Diplomacy*, Aldershot 1992, 185 σημ. 47.

Φωκά. Αν, όμως, ο τελευταίος άφηνε να εννοηθεί, έστω και υποθετικά, ότι ο πρέσβης μπορεί να είχε και δίκιο ή επιφυλασσόταν να απαντήσει, ο Βασίλειος Λακαπνός ήταν πανέτοιμος, σύντομος και σαφής. Κρίνοντας από το γεγονός ότι, δια στόματος του παρακοιμωμένου, διατυπώθηκαν για πρώτη φορά οι όροι που έθετε η βυζαντινή πλευρά για να κάνει αποδεκτό το δυτικό αίτημα και αποκαλύφθηκε σε τί αποσκοπούσε η συνεχής ενασχόληση της Κωνσταντινούπολης με τη Δύση, καθώς και ότι οι απόψεις του αποτέλεσαν τη βάση, πάνω στην οποία συνεχίστηκαν οι διαπραγματεύσεις με τον Λιουπράνδο³³, τότε ο Βασίλειος Λακαπνός υπήρξε ο ιδεολόγος και ο εμπνευστής της οικουμενικής δυτικής πολιτικής του Νικηφόρου Β΄, όπως λίγα χρόνια πριν εκείνος είχε εμπνευστεί την ανάκτηση της αραβοκρατούμενης Κρήτης και ο Φωκάς την είχε υλοποιήσει.

Ο Λιουπράνδος δεν βρισκόταν αντιμέτωπος με διακηρύξεις γοήτρου, αλλά με πράξεις: γνώριζε την ανελλιπή αποστολή βυζαντινών δυνάμεων στη Ν. Ιταλία από το 964³⁴, γνώριζε τη συνέχιση των στρατιωτικών επιχειρήσεων τη στιγμή που διαπραγματεύοταν στην Κωνσταντινούπολη³⁵ και είδε στις 19 Ιουλίου 968 να αποπλέει από τη βασιλεύουσα στόλος με προορισμό την «Εσπέρα»³⁶. Στο πρόσωπο του Βασιλείου Λακαπνού ο Λιουπράνδος πρέπει να αναγνώρισε εκείνον ο οποίος, παρόλες τις βυζαντινές ήττες και απώλειες στα ιταλικά πεδία των μαχών, έδειχνε να πιστεύει στην επικράτηση και πραγματοποίηση των οικουμενικών ιδεωδών που προέβλεπαν ρήξη με τον δυτικό αυτοκράτορα και τον πάπα Ρώμης και αποσκοπούσαν, σύμφωνα με κάποιον σύγχρονο εγκωμιαστή του Νικηφόρου Β΄, στην απελευθέρωση «πάσης τῆς «ἐσπέρας»³⁷ ή, σύμφωνα με τον Λέοντα Διάκονο, στην επέκταση της αυτοκρατορίας *ἐπὶ δυόμενον πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα*³⁸.

33. Την επαναφορά της Καπύς και του Βενεβέντου σε καθεστώς υποτέλειας ως προϋπόθεση για την ύπαρξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών (βλ. πιο πάνω, σημ. 27) επανέλαβε και ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς (ΛΙΟΥΠΡΑΝΔΟΣ, *Legatio*, XXVII, 189.19-24). Όσον αφορά τον πάπα Ιωάννη ΙΓ΄, «τον πληθιότερο όλων των ανθρώπων» (ό. π., LI, 202.19), «αν δεν σωφρονιζόταν, ήταν τελείως χαμένος» (ό. π., LVI, 206.15-16).

34. ΛΙΟΥΠΡΑΝΔΟΣ, ό. π., XLIII, 198.16-27.

35. ΛΙΟΥΠΡΑΝΔΟΣ, ό. π., XXVII, 189.29-31.

36. ΛΙΟΥΠΡΑΝΔΟΣ, ό. π., XXIX, 190.26-30 και XXXI, 191.30-32. Βλ. G. SCHLUMBERGER, *Un empereur byzantin au dixième siècle: Nicéphore Phocas*, Παρίσι 1890, 634.

37. Fr. HALKIN, Translation par Nicéphore Phocas de la Brique miraculeuse d'Hiérapolis, *Inédits byzantins d'Ochrida, Candie et Moscou* [Subs. Hag. 38], Βρυξέλλες 1963, 256.

38. ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, 81.9-10. Για τη δυτική πολιτική του Νικηφόρου Β΄ βλ. T. C. LOUNGHIS, Le poids spécifique du commandement suprême en Italie dans la formation de l'idéologie politique du Xe siècle, στο Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (επιμ. εκδ.), *Ο ιταλιώτης Ελληνισμός από τον Ζ΄ στον ΙΒ΄ αιώνα. Μνήμη Νίκου Παναγιωτάκη* [ΙΒΕ/ΕΙΕ - Διεθνή Συμπόσια 8], Αθήνα 2001, 153-164.

Στην εριστική πολιτική της Κωνσταντινούπολης έναντι της Δύσης και τη μεγάλη δυσaráεσκεια των κατοίκων της Ν. Ιταλίας αποδόθηκε από ορισμένες δυτικές πηγές και η αιτία της δολοφονίας του Νικηφόρου Β΄ Φωκά το Δεκέμβριο του 969³⁹. Ανεξάρτητα από το εάν αποδέχεται κανείς ή όχι την εκδοχή αυτή, η συνεχώς αυξανόμενη δυσaráεσκεια εναντίον του Φωκά και, κυρίως, η βαθμιαία απογύμνωσή του από τα άλλοτε ισχυρά ερείσματα που διέθετε μέσα στις τάξεις του στρατού⁴⁰ ήταν η πραγματικότητα που πρέπει να υπαγόρευσε στον Βασίλειο Λακαπννό την απόφασή του να μην υπερασπιστεί τον Νικηφόρο Β΄ και, προσποιούμενος τον άρρωστο, να παραμείνει κληνίηρης για να επανακάμψει στη συνέχεια στο παλάτι, προσφέροντας την πολύτιμη συνεργασία του στον Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή. Αυτή μάλιστα η παθητική στάση, που τήρησε κατά τη δολοφονία του Φωκά⁴¹, θεωρήθηκε από τον Λέοντα Διάκονο ως απόδειξη της ευφυΐας του να προσαρμόζεται ανάλογα με τις περιστάσεις⁴². Μήπως ο υμνητής του Νικηφόρου Β΄, εγκωμιάζοντας τον Λακαπννό τη στιγμή που το ίνδαλμά του είχε πλέον εκλείψει, έβλεπε στο πρόσωπο του δραστήριου προέδρου τον μόνο, από τον οποίο θα μπορούσε να προέλθει η ελπίδα συνέχισης της πολιτικής που τηρήθηκε επί Φωκά;

Ο Βασίλειος Λακαπννός είχε κρατηθεί στο επίκεντρο του πολιτικού προσκλήνιου, αναπτύσσοντας, όμως, μία έντονη δραστηριότητα μόνο τον πρώτο χρόνο της βασιλείας του Τζιμισκή: εξόρισε τους Φωκάδες, έπαυσε όσους είχαν διοριστεί από τον Νικηφόρο Β΄ και ενέκλεισε στη μονή Δαμιθείας τη Θεοφανώ. Από το 971, ωστόσο, η δράση του υπήρξε περιορισμένη: το 971 συμμετείχε στην εκστρατεία εναντίον των Ρως και το 972 μεσολάβησε για την αποσόβηση της τύφλωσης του Βάρδα Σκληρού. Η σιωπή των πηγών για τον Βασίλειο λύθηκε με την οργή του Τζιμισκή για τη μεγάλη

39. WIDUKIND, εκδ. E. ROTTER - B. SCHNEIDMÜLLER, *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxonicarum libri tres*, Στουτγάρδη 1981, III, 73, σ. 228· THIETMAR, εκδ. W. TRILLMICH, *Thietmari Merseburgensis Episcopi Chronicon*, [Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters IX], Darmstadt 1957· (ανατύπ. 1970), II, 15, σ. 50.7-10. Πβ. Vera VON FALKENHAUSEN, *Between two Empires: Byzantine Italy in the Reign of Basil II*, στο P. MAGDALINO (εκδ.), *Byzantium in the Year 1000* [The Medieval Mediterranean 45], Λέιντεν-Βοστώνη 2003, 140.

40. Αναλυτικά βλ. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, 151-155 και 166-167.

41. BROKKAAR, *Basil Lacapenus*, 220.

42. ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, 94.6-15: ...δραστήριός τε και άγχίνους ύπήρχεν άνήρ, εύφυώς τοίς πράγμασιν έν περιστάσεσιν άρμοτιόμενος. Βλ. και ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 284.9. Κατά τον Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟ (Ζητήματα κοινωνικού φύλου στόν Λέοντα τόν Διάκονο, στο Στ. ΚΑΚΑΛΑΜΑΝΗΣ - Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ - Γ. ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ [εκδ. επιτρ.], *Ένθύμσις Νικολάου Μ. Παναγιωτάκη*, Ηράκλειο 2000, 492 σημ. 43), ο τρόπος που ο Λέων Διάκονος παρουσίασε τον χαρακτήρα του Βασιλείου είναι ενδεικτικός των απόψεών του για τους ευνούχους.

περιουσία του παρακοιμωμένου του, ο οποίος με τη σειρά του έλυσε την «απραξία» του, δηλητηριάζοντάς τον⁴³.

Με την πάροδο του χρόνου, οι επιλογές του Ιωάννη Α΄ γίνονταν σαφείς, αναδεικνύοντάς τον ως παλινορθωτή της Μακεδονικής δυναστείας: δεν επέτρεψε την περαιτέρω ισχυροποίηση αριστοκρατικών οίκων (Κουρκούα, Λακαπνών και, κυρίως, Σκληρών), πάντα πρόθυμων να μιμηθούν τη δική του σταδιοδρομία και να καταλάβουν το θρόνο⁴⁴, ανέτρεψε άρδην τη δυτική πολιτική του προκατόχου του και, με το γάμο της ανηψιάς του Θεοφανούς με τον Όθωνα Β΄⁴⁵, επανέφερε την πολιτική της Μακεδονικής δυναστείας που προέβλεπε φιλία και συμμαχία με τη Δύση⁴⁶. Ο Τζιμισκής μπορεί να ήταν *γενναῖος ἐν πολέμοις καὶ ἀκαταγώνιστος*, αλλά ο Βασίλειος Λακαπνός είχε διαψευστεί ή προδοθεί και το μόνο που απέμενε, ήταν ο «βαρὺς δεσπότης» του να μεταβεί εις Κύριον, εξομολογούμενος *τὰ αἴσχη καὶ τὰ ρυπάσματά* του⁴⁷. Οι επιλογές του Λακαπνού από το 976 μέχρι το 985, οπότε ήταν ο κύριος διαχειριστής των πολιτικών πραγμάτων της αυτοκρατορίας, αφήνουν να διαφανεί ότι οι προϊούσες κακές σχέσεις μεταξύ Ιωάννη Α΄ και παρακοιμωμένου οφείλονταν σε εκ διαμέτρου αντίθετες πολιτικές επιδιώξεις.

Αποφασισμένος να κρατήσει ο ίδιος τα νηία της αυτοκρατορίας, ο Βασίλειος Λακαπνός επανέφερε τη Θεοφανώ στο παλάτι, εκφράζοντας άμεσα, αλλά και εύκολα, τη νομιμοφροσύνη του προς τη Μακεδονική δυναστεία⁴⁸, την τύχη της οποίας σκόπευε να διαχειριστεί μόνος του. Στη συνέχεια, η επιλογή του να διατηρήσει και να επαναφέρει στο προσκήνιο επίφοβους ανταπαιτητές (Σκληρούς και Φωκάδες) ανέτρε-

43. Βλ. ΒΛΥΣΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, 191-192, όπου αναφορά πηγών και βιβλιογραφίας.

44. Βλ. Vassiliki VLYSSIDOU, Jean Ier Tzimiskès et Bardas Sklèros: le cas d'une surveillance discrète, *ZRVI* 40, 2003, 19-26.

45. Για τη Θεοφανώ ενδεικτικά βλ. G. WOLF, Die «große Frage»: Wer war Theophanu?, στο G. WOLF (εκδ.), *Kaiserin Theophanu: Prinzessin aus der Fremde - des Westreichs Große Kaiserin*, Κολωνία 1991, 223-236. Για το γάμο της βλ. W. OHNSORGE, Die Heirat Kaiser Ottos II. mit der Byzantinerin Theophano (972), *Braunschweigisches Jahrbuch* 54, 1973, 24-60 [= Ο ΙΔΙΟΣ, *Ost-Rom und der Westen*, Darmstadt 1983, 128-172].

46. Βλ. T. C. LOUNGHIS, Die byzantinische Ideologie der «begrenzten Ökumene» und die römische Frage im ausgehenden X. Jahrhundert, *BSI* 56 (= ΣΤΕΦΑΝΟΣ. *Studia byzantina ac slavica Vladimiro Vavrinek dedicata*), 1995, 123-125· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ιδεολογία*, 145-157. Επίσης, βλ. W. OHNSORGE, Basileus, Kaiser und Sarazenen im Jahre 981/2, *Βυζαντικά* 1, 1981, 33-34 [= *Ost-Rom*, 198-199].

47. ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, 176.14-24 και 178.4-20.

48. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 314.57-59. Με δεδομένο ότι η άλλοτε δραστήρια Θεοφανώ δεν είχε καμία ανάμειξη στα πολιτικά πράγματα, εκείνο που πρέπει να πρωτάνευσε στη σκέψη του Βασιλείου Λακαπνού είναι ότι η παρουσία της στα ανάκτορα θα ήταν ακίνδυνη.

πε την τακτική του Τζιμισκή και τόν αναδείκνυε ως το συνδετικό κρίκο μεταξύ κεντρικής εξουσίας και εκπροσώπων της στρατιωτικής αριστοκρατίας της επαρχίας, με ισχυρότερο όλων τον ίδιο⁴⁹.

Η κυρίαρχη θέση του στην αυτοκρατορική αυλή αποδίδεται σε ένα επεισόδιο που έχει μεν σχέση με την Ανατολή, κρήζει όμως μίας σύντομης αναφοράς, καθώς αποκαλύπτει ένα συσχετισμό δυνάμεων ανάλογο με αυτόν της βασιλείας του Νικηφόρου Β΄ και θυμίζει τον Λακαπννό να συνομιλεί, παρουσία του Λέοντος Φωκά, με τον Λιουιπράνδο. Το 981/982, κατά τις διαπραγματεύσεις της τέταρτης κατά σειράν πρεσβείας σχετικά με την επιστροφή του φυγάδα Βάρδα Σκληρού στην αυτοκρατορία, η πρώτη αρνητική απάντηση στον Άραβα πρέσβη Ibn Šahrām δόθηκε στη Μικρά Ασία από τον δομéstικο των σχολών Βάρδα Φωκά και η δεύτερη στην Κωνσταντινούπολη από τον Βασίλειο Λακαπννό, τον κουροπαλάτη Λέοντα Φωκά και άλλους αξιωματούχους. Σε πλήρη, λοιπόν, σύμπτωση με τους Φωκάδες, ο Λακαπννός ήταν πεισματικά αντίθετος με την επάνοδο του Σκληρού. Η άποψή του ήταν και η επικρατούσα, από την οποία ο Βασίλειος Β΄ δίσταζε να διαφοροποιηθεί. Ωστόσο, μία ολιγοήμερη ασθένεια του παρακοιμωμένου τού έδωσε την ευκαιρία να προχωρήσει, μαζί με τον Νικηφόρο Ουρανό, σε ένα προσχέδιο συνθήκης που προέβλεπε την επάνοδο του Σκληρού στην αυτοκρατορία. Το γεγονός εξόργισε τον Λακαπννό, τον οποίο ο Βασίλειος Β΄ προσπάθησε να εξευμενίσει⁵⁰. Οι διαπραγματεύσεις για το θέμα μπορεί μεν να συνεχίστηκαν, αλλά η συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών, ακόμη και αν επικυρώθηκε, δεν ίσχυσε ποτέ⁵¹. Ο Βασίλειος Β΄ απέιχε αρκετά από την πολιτική του χειραφέτηση από τον ακόμη ισχυρό Βασίλειο Λακαπννό.

Η διήγηση αυτή έχει πρόσφατα θεωρηθεί ως ένδειξη για το ότι ο Λακαπννός είχε πάψει πλέον να ελέγχει τις αποφάσεις του αυτοκράτορα⁵², ή ακόμη ότι, μη διαθέτοντας ερείσματα στο στρατό και μη έχοντας καμία συνεργασία με τους Φωκάδες, από το 983 ήταν πολιτικά αδύναμος και η μόνη δυνατότητα που τού απέμενε για να κρα-

49. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, 193-200.

50. H. F. AMEDROZ - D. S. MARGOLIOUTH, *The Eclipse of the Abassid Caliphate: Original Chronicles of the Fourth Islamic Century*, τ. 6, Οξφόρδη 1920-1921, 24-34. Βλ. M. CANARD, Deux documents arabes sur Bardas Skleros, *Studi Bizantini e Neoellenici* 5 (= *Atti del V Congresso internazionale di Studi bizantini*, τ. 1), 1939, 59 [= Ο ΙΔΙΟΣ, *Byzance et musulmans du Proche Orient*, Λονδίνο 1973, αρ. XI]. BROKKAAR, Basil Lacapenus, 230-231.

51. Βλ. την πρόσφατη μελέτη του A. BEIHAMMER, Der harte Sturz des Bardas Skleros. Eine Fallstudie zu zwischenstaatlicher Kommunikation und Konfliktführung in der byzantinisch-arabischen Diplomatie des 10. Jahrhunderts, *Römische Historische Mitteilungen* 45, 2003, 21-57, εδw: 57.

52. Catherine HOLMES, Political Elites in the Reign of Basil II, στο P. MAGDALINO (εκδ.), *Byzantium in the Year 1000*, 59. Η ΙΔΙΑ, *Basil II and the Governance of Empire [976-1025]*, Οξφόρδη 2005, 469-470.

τηθεί στην εξουσία, ήταν η συνύπαρξή του με τον Βασίλειο Β⁵³. Αν όντως ήταν έτσι, ο Βασίλειος Β' δεν θα χρειαζόταν να περιμένει μέχρι το φθινόπωρο του 985 για να απαλλαγεί, και μάλιστα βίαια, από τις αντιρρήσεις του «ανίσχυρου» παρακοιμωμένου του. Αντίθετα, Ψελλός και Σκυλίτζης, μολονότι εκτίμησαν διαφορετικά την πτώση του, απέδωσαν την εικόνα ενός Βασιλείου Λακαπηνού που σχεδίαζε και έπραττε δεινά ή *ἀλλόκοτα* μέχρι τη στιγμή της πτώσης του, και ενός Βασιλείου Β', ο οποίος καταλήφθηκε από ανεξέλεγκτη οργή, όταν αντιλήφθηκε, μάλλον καθυστερημένα, το νόημα των αποφάσεων και των πράξεων του δραστήριου προέδρου⁵⁴.

Την ίδια ακριβώς εποχή (981/982), που η άποψη του Βασιλείου Λακαπηνού για την υπόθεση του Σκληρού ήταν η δεσπόζουσα μέσα στην αυτοκρατορική αυλή, ενώ ο Βασίλειος Β' μόλις έκανε τις πρώτες διστακτικές απόπειρες χειραφέτησής του, η κατάσταση στο δυτικό σύνορο της αυτοκρατορίας ήταν περισσότερο από κρίσιμη: στις αλληπάλληλες αραβικές επιδρομές είχαν προστεθεί η εξέγερση πόλεων της Απουλίας, η παρουσία του Όθωνος Β' στη Ρώμη και, στη συνέχεια, η κάθοδός του στη Ν. Ιταλία. Την περίοδο αυτή, μία δυναμική στρατιωτική επέμβαση στη Δύση, αν και αναγκαία, ήταν αδύνατη με τον εμφύλιο πόλεμο να μην έχει λήξει στην Ανατολή⁵⁵. Ο Λακαπνός, όμως, μπόρεσε να στρέψει το ενδιαφέρον του για δεύτερη φορά προς την «Εσπέρα».

Με αφορμή τον πόλεμο εναντίον των Αράβων, η φιλοδοξία του Όθωνος Β' για επέκταση των συνόρων της αυτοκρατορίας του προς Νότον και η εισβολή του στη βυζαντινή Απουλία και Καλαβρία το 982 καταγράφηκαν από αρκετές δυτικές πηγές⁵⁶.

53. I. STOURAITIS, *Neue Aspekte des Machtkampfes im Zeitraum 976-986 in Byzanz*, *JÖB* 55, 2005, 112-120. Όσον αφορά τις σχέσεις Λακαπηνού και Φωκάδων, η σύμπλευσή τους στο θέμα του Σκληρού μαρτυρεί και τα κοινά συμφέροντά τους. Ενδεχόμενη επιστροφή και υποταγή του φυγάδα θα σήμαινε ενίσχυση μόνον της εξουσίας του Βασιλείου Β', καθώς θα τον απίλλασσε και από το λόγο παρουσίας του Βάρδα Φωκά στην ηγεσία του στρατού, γεγονός που με τη σειρά του θα καθιστούσε ευκολότερη και γρηγορότερη τη χειραφέτησή του από τον Βασίλειο Λακαπνός.

54. Βλ. πιο πάνω, σημ. 3-4.

55. Βλ. HARTMANN, *Geschichte Italiens*, IV, 76· Vera von FALKENHAUSEN, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis ins 11. Jahrhundert*, Wiesbaden 1967, 51. Barbara M. KREUTZ, *Before the Normans. Southern Italy in the Ninth and Tenth Century*, Φιλαδέλφεια 1996, 122· FALKENHAUSEN, *Between two Empires*, 141.

56. *Annales Sangallenses maiores*, a. 982, MGH *Scriptores I*, Αυνόβερο 1826, 80: *Otto imperator non contentus finibus patris sui, dum esset Romae, egressus est occupare Campaniam, Lucaniam, Calabriam, Apuliam et omnes ulteriores partes Italiae usque ad mare Siculum et portum Traspitem*. Βλ. επίσης, *Annales Magdeburgenses*, a. 982, MGH *Scriptores XVI*, Αυνόβερο 1859, 155.32· THietMAR, III, 20, σ. 106.29-108.3· *Miracula Adalheidae*, §2, MGH *Scriptores IV*, Αυνόβερο 1841, 646.24-32. Πβ. GAY, *Italie méridionale*, 326-333· HARTMANN, *Geschichte Italiens*, IV, 74-79.

Ο Όθων Β΄ βρισκόταν στη Ρώμη τον Ιανουάριο του 981, σε μία εποχή που ο πατρίκιος και κατεπάνω Ιταλίας Ρωμανός, εξαιτίας της «ἀφελείας» του, αντιμετώπιζε την ανταρσία πολλών κάστρων της Λογγοβαρδίας. Μπροστά στον κίνδυνο μίας συμμαχίας των επαναστατών με τον Όθωνα Β΄, ο Ρωμανός αποφάσισε *διαπρεσβεύσασθαι και πρὸς ὁμόνοιαν ἔλκῦσαι τὸν ῥῆγα*, αποστέλλοντας στη Ρώμη τον Σάβα τον Νέο (1ο μισό του 981)⁵⁷. Οι προσπάθειες του Σάβα απέτυχαν, καθώς μία νέα εισβολή των Αράβων στην Καλαβρία παρεμπόδισε *τὰ τῆς ἀγάπης* και ο Όθων με *βαθὺν στρατὸν*⁵⁸ εκστράτευσε εναντίον της Λογγοβαρδίας⁵⁹. Ο «ἀφελῆς» Ρωμανός ανακλήθηκε και νέος κατεπάνω Ιταλίας διορίστηκε ο ανθύπατος και πατρίκιος Καλοκυρός Δελφινάς⁶⁰, ο οποίος, μάλλον, δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ως άνθρωπος της εμπιστοσύνης του Βασιλείου Β΄. Στη σκέψη αυτή οδηγούν α) το ενδεχόμενο η λήξη της θητείας του Καλοκυρού Δελφινά στη Ν. Ιταλία να τοποθετείται το 985, δηλαδή να συμπίπτει περίπου χρονικά με την απομάκρυνση του Βασιλείου Λακαπνού από το παλάτι⁶¹ και β) το γεγονός ότι, στη συνέχεια, συμπεριλήφθηκε μεταξύ των αξιωματούχων που ο Βασίλειος Β΄ *ὑπερείδεν* ή υπέβαλε σε *προπηλακισμούς τε και παροινίας* και το 987 συμμετείχε στην ανταρσία του Βάρδα Φωκά⁶². Κρίνοντας από τα στοιχεία αυτά, ο Καλοκυρός Δελφινάς ήταν πιστός στις διαταγές του Βασιλείου Λακαπνού.

57. FALKENHAUSEN, *Untersuchungen*, 167, αρ. 18.

58. Κατά τη γνώμη μας, η ορθή ανάγνωση είναι *βαρὺν στρατὸν*. Για τη χρήση του επιθέτου *βαρὺς* ως δηλωτικού ισχυρῆς στρατιάς βλ. ενδεικτικά: ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ (77.9-10), ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ (138.66, 177.28-29, 268.91-92) και ANNA KOMNENH (Ἰαλεξιάς, εκδ. D. R. REINSCH - A. KAMBYLIS, *Anna Comnenae Alexias* [CFHB 40/1], Βερολίνο-Ν. Υόρκη 2001, 11.7, 13.59, 372.16).

59. ΒΙΟΣ ΣΑΒΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ, εκδ. G. COZZA-LUZI, *Historia et Laudes SS. Sabae et Macarii iuniorum et Sicilia, auctore Oreste, patriarcha Hierosolymitano*, Ρώμη 1893, 37-38, §22· Βλ. Germaine DA COSTA-LOUILLET, *Saints de Sicile et d'Italie méridionale aux VIIIe, IXe et Xe siècles, Byzantion* 29-30, 1959-60, 136-137· OHNSORGE, *Basileus, Kaiser und Sarazenen*, 19-21 [= *Ost-Rom*, 182-185]· I. G. LEONTIADES, *Die Westpolitik Basileios' II. (976-1025)*, στο E. ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (εκδ.), *Byzanz und das Abendland im 10. und 11. Jahrhundert*, Κολωνία 1997, 264.

60. G. BELTRANI, *Documenti longobardi e greci per la storia dell'Italia meridionale nel medio evo*, Ρώμη 1877, 9, αρ. 8. Πβ. H.-J. KÜHN, *Die byzantinische Armee im 10. und 11. Jahrhundert. Studien zur Organisation der Tagmata* [Byzantinische Geschichtsschreiber. Ergänzungsband 2], Βιέννη 1991, 215.

61. Βλ. πιο κάτω, σημ. 83.

62. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 332.61-62 και 336.85-93. Συνοπτικά βλ. J.-Cl. CHEYNET, *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)* [Byzantina Sorbonensia 9], Παρίσι 1990, 31-32. Βλ. επίσης B. FLUSIN - J.-Cl. CHENEY, *Jean Skylitzès. Empereurs de Constantinople* [Réalités byzantines 8], Παρίσι 2003, 281 σημ. 92, όπου αναφέρεται ότι ο Καλοκυρός Δελφινάς διορίστηκε κατεπάνω Ιταλίας σε μία εποχή που οι Φωκάδες είχαν επιρροή στην αυτοκρατορική αυλή.

Ο νέος κατεπάνω Ιταλίας εισήλθε στη Βάρι στις 11 Ιουνίου 982⁶³, κάτι που με βεβαιότητα επιτρέπει να τοποθετήσουμε την άφιξή του στην περιοχή το αργότερο μέχρι τα τέλη της άνοιξης του ίδιου έτους, όταν ο Όθων Β΄ βρισκόταν στρατοπεδευμένος λίγο νοτιότερα. Από τον Ιανουάριο του 982, οπότε πολιορκούσε τη Ματέρα (Matera)⁶⁴, μέχρι τους επόμενους πέντε μήνες κατόρθωσε να προωθηθεί μόλις μέχρι τον Τάραντα, η βυζαντινή φρουρά του οποίου από το Μάρτιο μέχρι το Μάιο τού πρό-έβαλε σθεναρή αντίσταση⁶⁵. Από τη στιγμή που εισέβαλε σε βυζαντινά εδάφη, ο Όθων είχε, ίσως, απροσδόκητα βρεθεί μέσα σε ένα εχθρικό περιβάλλον και, μη διαθέτοντας στόλο, είχε περιέλθει στρατηγικά σε δύσκολη θέση. Μέσα σε αυτήν τη συγκυρία πρέπει να τοποθετηθεί και η αναφορά των *Annales Sangallenses* περί βυζαντινής πρεσβείας το 982 προς τον Όθωνα, η οποία τον καλούσε να παραιτηθεί από την εκστρατεία του εναντίον των εδαφών της αυτοκρατορίας⁶⁶. Η μνεία έχει συσχετισθεί με την αποστολή του Σάβα του Νέου στη Ρώμη το 1ο μισό του 981 και αμφισβητηθεί με το σκεπτικό ότι μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα η Κωνσταντινούπολη δεν μπορούσε να γνωρίζει τα σχέδια του Όθωνος⁶⁷. Πιστεύουμε ότι πρό-

63. LUPUS PROTOSPATHARIUS, a. 982, σ. 55: *tradita est Barus in manu Calochiri patritii, qui et Dalfina, a duobus fratribus Sergio et Theophilacto mense Iunii 11. die*. Βλ. FALKENHAUSEN, *Untersuchungen*, 84, αρ. 32.

64. *Diplomata regum et imperatorum Germaniae*. II/1: *Ottonis II Diplomata*, MGH, Αννόβερο 1888, 311-315, αρ. 268-271.

65. *Ottonis II Diplomata*, 315-320, αρ. 272-275. Για το ότι ο Όθων δεν μπόρεσε να καταλάβει τον Τάραντα βλ. GAY, *Italie meridionale*, 333-334· HARTMANN, *Geschichte Italiens*, IV, 79-80· G. WOLF, *Kaiser Otto II. (973-983) und die Schlacht von Cotrone am 13. Juli 982*, στο *Kaiserin Theophanu*, 156, 160-161. Η πεντάμηνη πολιορκία των δύο βυζαντινών πόλεων από τα γερμανικά στρατεύματα είναι αρκετή για να αναρέσει την άποψη ότι μόνος σκοπός της εκστρατείας ήταν ο αγώνας εναντίον των Αράβων (FALKENHAUSEN, *Between two Empires*, 142) ή τον ισχυρισμό ότι οι Βυζαντινοί ούτε υποστήριξαν, ούτε αντιτάχθηκαν στην εισβολή του Όθωνος (Catherine HOLMES, *Basil II and the Governance of Empire [976-1025]*, Οξφόρδη 2005, 504).

66. *Annales Sangallenses maiores*, a. 982, σ. 80: *Qua causa imperator Constantinopolitanus, sub cuius erat haec omnis terra imperio, primo per nuntios nequiquam eum temptat revocare ab incocepto*. Βλ. E. EICKHOFF, *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland. Das Mittelmeer unter byzantinischer und arabischer Hegemonie (650-1040)*, Βερολίνο 1966, 365· T. C. LOUNGHIS, *Les ambassades byzantines en Occident depuis la fondation des états barbares jusqu'aux Croisades (407-1096)*, Αθήνα 1980, 221 σημ. 2· OHNSORGE, *Basileus, Kaiser und Sarazenen*, 18, 23 [= *Ost-Rom*, 181, 187]· WOLF, *Die Schlacht von Cotrone*, 155· LEONTIADES, *Die Westpolitik Basileios' II. (976-1025)*, 264· D. NERLICH, *Diplomatische Gesandtschaften zwischen Ost- und Westkaisern 756-1002*, Βέρνη 1999, 61, 303.

67. GAY, *Italie meridionale*, 329-330. Πρόσφατα, η πρεσβεία αμφισβητήθηκε και από τον A. Müller (στη δεύτερη έκδοση του έργου του Fr. DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, 1. Teil / 2. Halbband: *Regesten von 867-1025*, Μόναχο 2003, αρ. 767), με βάση μόνο τα επιχειρήματα του GAY. Βλ. όμως, προηγούμενη σημ.

κειται για δύο διαφορετικές διπλωματικές αποστολές – η πρώτη προερχόταν από τον κατεπάνω Ιταλίας Ρωμανό και η δεύτερη από τη βυζαντινή κεντρική εξουσία – και ότι μία τέτοια κίνηση προς τον στρατοπεδευμένο επί τρεις μήνες έξω από τον Τάραντα 'Οθωνα Β' πρέπει να θεωρείται αυτονόητη. Το νόημα της απαίτησης της Κωνσταντινούπολης πρέπει να ήταν η εκκένωση των βυζαντινών εδαφών και το μήνυμα πρέπει να τού έφτασε λίγο μετά την άφιξη του Καλοκυρού Δελφινά στη Ν. Ιταλία.

Το εχθρικό πνεύμα των διαπραγματεύσεων στον Τάραντα την άνοιξη του 982 αποκαλύφθηκε λίγο αργότερα, όταν ο 'Οθων Β', έχοντας παρασπονδίσει, κατήλθε στην Καλαβρία. Ηττημένος από τους Άραβες (13 Ιουλίου 982)⁶⁸ και κινδυνεύοντας να συλληφθεί αιχμάλωτος, ο 'Οθων έβλεπε από κάποια παραλία του κόλπου του Σκυληπτιού δύο βυζαντινά *salandria*. Εξηγώντας την παρουσία των κελανδίων στην περιοχή, ο Thietmar αναφέρει ότι είχαν καταπλεύσει για την είσπραξη του ετήσιου φόρου από την Καλαβρία⁶⁹. Ωστόσο, σε μία τόσο κρίσιμη περίπτωση, με τους Άραβες να επιχειρούν αλληπάλληλες επιθέσεις, τον 'Οθωνα να βρίσκεται στη Ν. Ιταλία και τις πόλεις της Απουλίας να έχουν επαναστατήσει, εξαιτίας ίσως φορολογικών επιβαρύνσεων⁷⁰, η απαίτηση καταβολής φόρου ηχεί, μάλλον, παράδοξα και δεν πρέπει να ευσταθεί. Πειστικότερη, κατά τη γνώμη μας, φαίνεται η εκδοχή ότι πρόκειται για τα κελάνδια που πολύ πρόσφατα είχαν αποβιβάσει τον Καλοκυρό Δελφινά στη Ν. Ιταλία και, στη συνέχεια, επιφορτισμένα με την υλοποίηση των προσταγών της Κωνσταντινούπολης, κατέπλευσαν στον Τάραντα. Την υπόθεση αυτή επιτρέπουν τόσο το γεγονός ότι στο πλοίο, που κατόρθωσε να επιβιβαστεί ο 'Οθων Β', βρισκόταν ένας έμπιστος υποτελής του, ο σλαβικής καταγωγής ιππότης Ερρίκος Zolunta⁷¹, όσο και η στάση του δυτικού αυτοκράτορα, όταν οδηγήθηκε στον επικεφαλής του κελανδίου. Η παρουσία του Zolunta στο βυζαντινό πλοίο πρέπει να θεωρηθεί ως ένας από τους εγγυητικούς όρους

68. *Chronica monasterii Casinensis*, II, 9, MGH Scriptores XXXIV, εκδ. H. HOFFMANN, Αννόβερο 1980, 187.2-4. Για τον τόπο διεξαγωγής της μάχης βλ. WOLF, *Die Schlacht von Cotrone*, 156-160, όπου λεπτομερής αναφορά πηγών και βιβλιογραφίας.

69. THIETMAR, III, 23, σ. 110.30-31. Τον ισχυρισμό αυτό αποδέχθηκε ο OHNSORGE (*Basileus, Kaiser und Sarazenen*, 23-24 [= *Ost-Rom*, 187-188]), ο οποίος θεώρησε ότι τα δύο κελάνδια κόμιζαν και την αρνητική απάντηση του Βασιλείου Β' στο αίτημα περί αποστολής βυζαντινού στόλου, που είχε διατυπώσει ο 'Οθων Β' κατά τις συνομιλίες με τον Σάβα τον Νέο στη Ρώμη. Ούτε από το αγιολογικό κείμενο (βλ. πιο πάνω, σημ. 59), ούτε από τις *Annales Sangallenses* (βλ. πιο πάνω, σημ. 56) προκύπτει ότι ο 'Οθων, σχεδιάζοντας την εκστρατεία του, απευθύνθηκε στο Βυζάντιο. Κατά τον E. EICKHOFF (*Byzantinische Wachtflottillen in Unteritalien im 10. Jahrhundert*, *BZ* 45, 1952, 343-334· Ο ΙΔΙΟΣ, *Seekrieg*, 366), τα δύο πλοία ανήκαν στις τοπικές βυζαντινές δυνάμεις επιτήρησης.

70. CHEYNET, *Pouvoir*, 30 (αρ. 12) σημ. 1.

71. THIETMAR, III, 21, σ. 109.25-26 και 23, σ. 113.4-5.

τήρησης των συμφωνηθέντων στον Τάραντα περί αποχώρησης των στρατευμάτων του Όθωνος από το βυζαντινό έδαφος και όχι ως ένδειξη σύμπραξης των δύο πλευρών στον αγώνα εναντίον των Αράβων, όπως αφήνει να διαφανεί ο Thietmar, ισχυριζόμενος ότι τα δύο χελάνδια είχαν τεθεί υπό τις διαταγές του Όθωνος Β'⁷². Από αυτά, όμως, που επακολούθησαν και που ο ίδιος ο Thietmar διηγήθηκε, δύσκολα προκύπτει η εικόνα δύο συμμάχων που μάχονται εναντίον του κοινού εχθρού.

Ενώπιον του επικεφαλής του χελανδίου, ο Όθων, μετά από ανώφελες προσπάθειες απόκρυψης της ταυτότητάς του, παραδεχόταν ότι ήταν ο αυτοκράτορας, θρηνούσε για την ήττα του εξαιτίας των σφαλμάτων του, καλούσε σε μία από κοινού αντιμετώπιση του εχθρού στο εξής, υποσχόταν ότι δεν θα αναμειχθεί πλέον στα πράγματα της Ν. Ιταλίας, παρακαλούσε να καταπλεύσουν στο Ροσσάνο για να πάρει μαζί τη σύζυγό του Θεοφανώ και τα αναρίθμητα πλούτη του και, στη συνέχεια, να πάρουν το δρόμο για τη βασιλεύουσα, όπου ήλπισε ο «αδελφός» του Βασίλειος Β' να αποδεικνυόταν φίλος στις δύσκολες περιστάσεις - *fratrem meum, certum, ut spero, meis necessitatibus amicum* -. Το επεισόδιο ολοκληρώθηκε με τον Όθωνα Β' να προτιμά να δραπετεύσει από το χελάνδιο κολυμπώντας, παρά να βρεθεί καλοδεχούμενος όμηρος στην Κωνσταντινούπολη⁷³.

Η ανησυχία του Όθωνος να μην αποκαλυφθεί ποιός ήταν, η έκκλησή του για σύμπραξη εναντίον των Αράβων (που, προφανώς, μέχρι τότε δεν υπήρχε), η υπόσχεσή του περί παραίτησής του από τη Ν. Ιταλία και η αβεβαιότητά του (που εκφράστηκε υπό μορφή ελπίδας) για το εάν ο Βασίλειος Β' θα φανεί φίλος του αποκαλύπτουν ότι ο μεν επικεφαλής του χελανδίου γνώριζε πολύ καλά τους όρους που είχε θέσει η βυζαντινή πλευρά, ο δε Όθων Β' ήταν ενήμερος για την αντίθεση της Κωνσταντινούπολης έναντι των σχεδίων του, όπως αντίθετη ήταν και στην εισβολή του πατέρα του σε βυζαντινά εδάφη επί Νικηφόρου Β' Φωκά. Η ίδια πολιτική τηρήθηκε και τις δύο φορές από το ίδιο πρόσωπο, τον Βασίλειο Λακαπνός: τότε, την επίθεση του Όθωνος Α' εναντίον της Βάρεως είχε αντιμετωπίσει, απαιτώντας τη Ρώμη και τη Ραβέννα σε περίπτωση σύναψης επιγαμίας ή την αποχώρηση του δυτικού αυτοκράτορα από τη Ρώμη για την ύπαρξη συμμαχίας και φιλίας μεταξύ των δύο πλευρών⁷⁴. Τώρα, με τον Όθωνα Β' να έχει κατέλθει μέχρι τον Τάραντα και την Καλαβρία, φαίνεται ότι είχε μελετήσει ακόμη και το ενδεχόμενο μίας «υποδοχής» του δυτικού αυτοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη.

72. THIETMAR, III, 23, σ. 110.34-112.2.

73. THIETMAR, III, 21-22, σ. 108.20-110.25. Βλ. GAY, *Italie méridionale*, 338-339· HARTMANN, *Geschichte Italiens*, IV, 82-83· R. HOLTZMANN, *Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit (900-1024)*, Μόναχο 1979, 269-270· OHNSORGE, *Basileus, Kaiser und Sarazenen*, 22-23 [= *Ost-Rom*, 186-187].

74. Βλ. πιο πάνω, σημ. 27.

Η ήττα του Όθωνος Β΄ το 982 και η υποχώρηση των Αράβων λόγω εσωτερικών τους διενέξεων⁷⁵ επέτρεψαν την αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας στη Λογγοβαρδία: ο Καλοκυρός Δελφινός έγινε κύριος του Άσκολι (Ascoli) το Δεκέμβριο του 982⁷⁶ και τον Αύγουστο του επομένου έτους εξέφραζε γραπτά την ευγνωμοσύνη του στον επίσκοπο Τρανών (Trani), Ροδόσταμο, για τη συμβολή του στην κατάληψη του κάστρου⁷⁷. Αν το 982 το τέλος στην κρίση, που είχε αναφύει, έδωσαν οι Άραβες, το 983 τη λύση στην απόφαση του Όθωνος Β΄ να κατέλθει και πάλι στη Ν. Ιταλία⁷⁸ επέφερε ο θάνατός του στις 7 Δεκεμβρίου 983⁷⁹. Φαίνεται, όμως, ότι ο Βασίλειος Λακαπνός συνέχιζε να έχει στραμμένο το βλέμμα προς τη Δύση: στις αρχές του 984, ο αντιπάπας Βονιφάτιος Ζ΄, ο οποίος είχε καταφύγει στη βασιλεύουσα μετά την εκθρόνισή του από τον Όθωνα Β΄ το 974⁸⁰, εγκατέλειψε την Κωνσταντινούπολη με προορισμό τη Ρώμη. Κατόρθωσε να φυλακίσει τον εκλεκτό του Όθωνος Β΄, Ιωάννη ΙΔ΄ (983-984), και να αποκατασταθεί στον παπικό θρόνο τον Αύγουστο του 984⁸¹. Εκτός του ότι είναι πιθανόν στο συμβάν να διαδραμάτισε κάποιο ρόλο ο έμπιστος του Λακαπνού, κατεπάνω Ιταλίας Καλοκυρός Δελφινός⁸², η βυζαντινή υποστήριξη στην επι-

75. Βλ. GAY, *Italie méridionale*, 341-342.

76. LUPUS PROTOSPATHARIUS, a. 983, σ. 55: *comprehendit praedictus Dalfina patritius civitatem Asculum mense Decembris*. Βλ. FALKENHAUSEN, *Untersuchungen*, 84.

77. Beltrani, *Documenti longobardi*, 9-11, αρ. 8, εδω σ. 10: *Διὰ τοῦτο καὶ σὲ Ῥοδόσταμον ἐπίσκοπον Τρανῶν..., φρονουῶντά τε καὶ ἀγωνιζόμενον τὰ ὑπὲρ τῶν βασιλέων ἡμῶν τῶν ἁγίων, καὶ εἰς σύναρσιν ἡμῶν γεγονότα ἐν τῇ πολιορκεῖν ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον κάστρον*. Αναλυτικός σχολιασμός του εγγράφου από τη FALKENHAUSEN, *Untersuchungen*, 168-169, αρ. 19.

78. THIETMAR, III, 24, σ. 112.10-14. Βλ. GAY, *Italie méridionale*, 341.

79. THIETMAR, III, 25, σ. 112.25-30. *Herimanni Augiensis Chronicon*, a. 983, MGH Scriptores V, Αννόβερο 1844, σ. 117. *Lamperti monachi Hersfeldensis Annales*, a. 983 (εκδ. W. D. FRITZ [Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters XIII], Darmstadt 1957 [ανατύπ. 1973]), σ. 37. Βλ. HOLTZMANN, *Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit*, 277.

80. *Herimanni Augiensis Chronicon*, a. 974, σ. 116. Βλ. H. ZIMMERMANN, *Papstabsetzungen des Mittelalters*, Γκρατς-Βιέννη-Κολωνία 1968, 100-101.

81. *Liber Pontificalis*, (εκδ. L. DUCHESNE, II, Παρίσι 1955, 257 και 259. *Herimanni Augiensis Chronicon*, a. 984, σ. 117.

82. Η παρουσία του Καλοκυρού Δελφινά στην «Εσπέρα» υποθετείται μεν το διάστημα 982-983 (A. PERTUSI, *Contributi alla storia dei temi bizantini dell'Italia meridionale*, *Atti del 3° Congresso internazionale di studi sull'alto medioevo*, Σπολέτο 1958, 512), αλλά τα έγγραφα του χρονολογούνται μεταξύ 982 και 985 (FALKENHAUSEN, *Untersuchungen*, 169-170, αρ. 20-21), ενώ ο διάδοχός του στο αξίωμα του κατεπάνω Ιταλίας, Ρωμανός, αφίχθη στη Βάρι το 985 (LUPUS PROTOSPATHARIUS, a. 985, σ. 56: *descendit Romanus patricius cum filio suo in Apuliam*) ή μεταξύ Σεπτεμβρίου 984 και Αυγούστου 985 (FALKENHAUSEN, ό. π., 84 αρ. 33). Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι το καλοκαίρι του 984 ο Καλοκυρός Δελφινός βρισκόταν ακόμη στη Ν. Ιταλία. Επίσης, στην περίπτωση που η παραμονή του Δελφινά στην περιοχή διήρκεσε μέχρι την άνοιξη ή το

κράτηση του Βονιφατίου Ζ΄ έχει ήδη τονιστεί⁸³ εκείνο, όμως, που μέχρι τώρα δεν έχει επισημανθεί είναι ότι την εποχή αυτή το Βυζάντιο τηρούσε έναντι της Δύσης την πολιτική του Βασιλείου Λακαπνού, όπως την είχε διατυπώσει το 968. Με τη Θεοφανώ (983-991), ως επίτροπο του ανήλικου γιου της Όθωνος Γ΄ (983-1002), απασχολημένη με την εδραίωση της εξουσίας της και την εξουδετέρωση των ανταπαιτητών του θρόνου⁸⁴ και με τη βυζαντινή κυριαρχία να έχει αποκατασταθεί στη Ν. Ιταλία, η συγκυρία ήταν περισσότερο από ευνοϊκή για τον Βασίλειο Λακαπνό να υλοποιήσει την «υπόσχεση» που είχε δώσει στον Λιουιπράνδο, να οργανώσει δηλαδή τη Ρώμη και τη Ρωμαϊκή Εκκλησία σύμφωνα με τη θέλησή του⁸⁵.

Συνοψίζοντας, πιστεύουμε ότι ο παραγκωνισμός του Βασιλείου Λακαπνού, που υπέδειξε ο Κωνσταντίνος Ζ΄ και υλοποίησε ο Ρωμανός Β΄, οδήγησε στην οριστική στροφή του νόθου γιου του Ρωμανού Α΄ προς τους Φωκάδες. Αγωνιζόμενος υπέρ του Νικηφόρου Β΄, ο Λακαπνός ανέτρεπε μαζί με τη Μακεδονική δυναστεία και την πολιτική της συμμαχίας με τη Δύση. Ως ιδεολόγος και εμπνευστής της δυναμικής επέμβασης της αυτοκρατορίας στην «Εσπέρα» επί της βασιλείας του Φωκά, ο Βασίλειος ήταν ο πρώτος που κατέστησε σαφείς στον Λιουιπράνδο τους φιλόδοξους στόχους και όρους των επιδιώξεών του. Εγείροντας αξιώσεις επικυριαρχίας πάνω στη Ραβέννα και τη Ρώμη, απαιτώντας την αποχώρηση του Όθωνος Α΄ από εκεί, αντιτιθέμενος στην εκλογή των παπών από τον δυτικό αυτοκράτορα και αποκαλύπτοντας τη μελλοντική επιδίωξη της Κωνσταντινούπολης περί οργάνωσης της Ρωμαϊκής Εκκλησίας, ο Λακαπνός επανέφερε στο προσκήνιο μία παλαιά ουτοπία, την επέκταση της αυτοκρατορίας μέχρι *tà téρματα* της οικουμένης. Τη συμφιλιωτική πολιτική έναντι της Δύσης, που τηρήθηκε επί Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή, ο Βασίλειος Λακαπνός ανέτρεψε για μία ακόμη φορά, επί Βασιλείου Β΄. Από το 976 μέχρι το 980, στις διπλωματικές σχέσεις Βυζα-

---

καλοκαίρι του 985, τότε η ανάκλησή του έγινε λίγο πριν από την απομάκρυνση του Βασιλείου Λακαπνού από το παλάτι και μπορεί να εντασσόταν στα πλαίσια μίας μάλλον καθυστερημένης επανεξέτασης των πολιτικών επιδιώξεων του προέδρου από τον Βασίλειο Β΄.

83. F. GREGOROVIVS, *Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter vom V. bis zum XVI. Jahrhundert* (εκδ. W. KAMPF), τ. 1, Μόναχο 1978, 644. Επίσης, βλ. GAY, *Italie méridionale*, 388· ZIMMERMANN, *Parteiungen und Papstwahlen*, 82-83 με τις σημ. 353-355 [= *Otto der Große*, 405-406]· P. DELOGU, *Bonifacio VII, Dizionario Biografico degli Italiani*, τ. 12, Ρώμη 1970, 144· A. BAYER, *Spaltung der Christenheit. Das Morgenländische Schisma von 1054* [Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte 53], Κολωνία 2002, 29-31. Ο LOUNGHIS (*Der Verfall des Papsttums*, 229) αναφέρεται σε βυζαντινή συναίνεση.

84. Γεγονός που επιτεύχθηκε μόλις τον Απρίλιο του 986· βλ. THIETMAR, IV, 1-9, σ. 115.22-124.2. Πβ. HOLTZMANN, *Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit*, 279-288.

85. Βλ. πιο πάνω, σημ. 29.

ντίου και Δύσης επικράτησε σιγή, μάλλον εχθρική, καθώς ο Όθων Β΄ είναι πιθανόν να γνώριζε, και μέσω της συζύγου του Θεοφανούς, τις απόψεις αυτού που πραγματικά διοικούσε την αυτοκρατορία. Οι αραβικές επιδρομές και η εξέγερση πόλεων της Απουλίας, σε μία εποχή που η Κωνσταντινούπολη, λόγω εμφυλίου πολέμου στην Ανατολή, αδυνατούσε να αποστείλει στρατιωτικές ενισχύσεις για την υπεράσπιση των κτήσεών της στη Ν. Ιταλία, παρείχαν στον Όθωνα βάσιμες ελπίδες για μία εύκολη υλοποίηση των επεκτατικών του σχεδίων. Από τη δική του πλευρά, ο Βασίλειος Λακαπνός εντόπιζε το μεγαλύτερο κίνδυνο αμφισβήτησης της βυζαντινής κυριαρχίας στην παρουσία του Όθωνος Β΄, ο οποίος, ξεκινώντας την πολιορκία του Τάραντα, προσέθεσε για πρώτη φορά στον απλό τίτλο *imperator augustus*, που μέχρι τότε χρησιμοποιούσε, το επίμαχο *Romanorum*⁸⁶. Ξένος προς οποιαδήποτε σκέψη συνδιαλλαγής ή σύμπραξης των χριστιανικών δυνάμεων εναντίον των αλλοπίστων και εκμεταλλεόμενος τη στρατηγικά δύσκολη θέση του Όθωνος, ο Λακαπνός του διεμήνυσε, λίγο μετά την άφιξη του Καλοκυρού Δελφινά στην περιοχή, την απαίτηση της αυτοκρατορίας περί εκκένωσης των εδαφών της. Στην παρασπονδία του Όθωνος Β΄ να κατέλθει στην Καλαβρία, η αντίδραση του Βασιλείου Λακαπνού περιελάμβανε την «παράδοση» του βραδυκίνητου γερμανικού στρατού στον ευέλικτο αραβικό στόλο και ένα σχέδιο «υποδοχής» του δυτικού αυτοκράτορα στη βασιλεύουσα. Η τελευταία πράξη της αντιμετώπισης Ανατολής και Δύσης διαδραματίστηκε με τον Λακαπνό να κινεί τα νήματα στην υπόθεση αποκατάστασης του Βονιφατίου Ζ΄ στο θρόνο της πρεσβυτέρας Ρώμης. Η επισκοπεία, όμως, του «φρικτού τέρατος»⁸⁷ διήρκεσε έντεκα μόλις μήνες, μέχρι τον Ιούλιο του 985⁸⁸, ενώ το φθινόπωρο του ίδιου έτους ο Βασίλειος Λακαπνός απομακρύνθηκε από το παλάτι. Η εξέλιξη των γεγονότων επιτρέπει να θεωρήσουμε την ενασχόληση του Λακαπνού με τη Δύση ως μία από τις αιτίες που επέφεραν την πώση του.

Κρατημένος για πολλά χρόνια στην εξουσία, ο νόθος γιος του Ρωμανού Λακαπνού οραματιζόταν την επιβολή του σε ολόκληρη τη μεσαιωνική οικουμένη, ένα

86. *Ottonis II Diplomata*, 315-318, αρ. 272-273. Βλ. OHNSORGE, *Basileus, Kaiser und Sarazenen*, 24 [= *Ost-Rom*, 188]. Πβ. HOLTZMANN, *Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit*, 268.

87. Σύμφωνα με τον Γερβέρτο του Aurillac, αρχιεπίσκοπο Ρήμων (Reims) και μετέπειτα πάπα Σίλβεστρο Β΄ (999-1003): *Acta Concilii Remensis*, MGH Scriptorum III, Αννόβερο 1839, 672.34: *horrendum monstrum*. Βλ. HARTMANN, *Geschichte Italiens*, IV, 97.

88. *Liber Pontificalis*, 259. *Herimanni Augiensis Chronicon*, a. 985, σ. 117. Σύμφωνα με τις *Annales Einsidlenses* (a. 983, MGH Scriptorum III, Αννόβερο 1839, σ. 143.36-38), ο Βονιφάτιος Ζ΄ δολοφονήθηκε μετά από συνωμοσία. Βλ. GAY, *Italie méridionale*, 388. V. GRUMEL, *Les préliminaires du schisme de Michel Cérulaire ou la question romaine avant 1054*, *REB* 10, 1952, 13.

σύμβολο της οποίας, ίσως, ήθελε να έχει στην κατοχή του. Έκφραση της ισχύος και των φιλοδοξιών του αποτέλεσαν τα έργα τέχνης που παρήγγειλε⁸⁹. Ένα από αυτά, η περίφημη σταυροθήκη του Limburg, στην οποία ο Βασίλειος συγκέντρωσε και, ταυτόχρονα, οικειοποιήθηκε τόσα λείψανα από ναούς της Κωνσταντινούπολης⁹⁰, έχει θεωρηθεί ως απεικόνιση του πλούτου και της παντοδυναμίας του⁹¹ ή, ακόμη καλύτερα, της βούλησής του να ανυψωθεί στην ίδια θέση με τους αυτοκράτορες, την εξουσία των οποίων κρατούσε στα χέρια του⁹². Την οικουμενική, όμως, διάσταση των πολιτικών επιδιώξεών του ο Βασίλειος Λακαπνός φαίνεται ότι θέλησε να αποδώσει με το τελευταίο έργο που παρήγγειλε το 985: ήταν ένα Ευαγγελιστάριο με επιστολές του αποστόλου Παύλου, του αποστόλου των εθνών⁹³.

89. Ευσύνοπτη παρουσίαση των έργων αυτών από τη Λασκαρίνα ΜΠΟΥΡΑ, 'Ο Βασίλειος Λεκαπνός παραγγελιοδότης έργων τέχνης, στο ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Κωνσταντίνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος* (βλ. σημ. 19), 397-434.

90. Από την πλούσια βιβλιογραφία ενδεικτικά βλ. J. RAUCH, *Die Limburger Staurothek, Das Münster* 7/8, 1955, 201-218. Την άποψη του J. KODER ('Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος και ἡ σταυροθήκη τοῦ Λίμπουργκ, στο ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Κωνσταντίνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος*, 176) ὅτι οἱ τέσσερις ἐνεπίγραφες πλευρές τῆς θήκης δὲν ἦταν σύγχρονες ἀπέρριψε ἡ ΜΠΟΥΡΑ (ὁ. π., 433), σημειώνοντας ὅτι «δὲν ὑπάρχουν σοβαροὶ λόγοι νὰ ἀμφισβητήσουμε ὅτι ἡ σταυροθήκη ἔγινε ἀπὸ τὸν Βασίλειο Λεκαπνόν». Σχετικὰ με τὴ χρονολόγηση τῆς σταυροθήκης μεταξύ 968 καὶ 975 (Nancy P. ŠENČENKO, *The Limburg Staurothek and its Relics*, στο *Θυμίαμα στὴ μνήμη τῆς Λασκαρίνας Μπούρα* [Μουσείο Μπενάκη], τ. 1, Αθήνα 1994, 292-293), θεωρούμε ὅτι ἡ δημιουργία ἐνὸς τόσο μεγαλεπίβολου ἔργου περὶ τὸ 975 μοιάζει μᾶλλον ἀπίθανη, καθὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οὔτε ὁ Βασίλειος ἦταν παντοδύναμος, οὔτε οἱ σχέσεις του με τὸν Ἰωάννη Α΄ Τζιμισκὴ καλές (βλ. πιο πάνω, σ. 118-119).

91. ΜΠΟΥΡΑ, ὁ. π., 422-424.

92. T. PAPANASTORAKIS, *The discreet Charm of the Visible*, στο Χριστίνα Γ. ΑΓΓΕΛΙΔΗ (ἐπιμ. ἐκδ.), *Το Βυζάντιο ὄρμη για ἀλλαγές. Επιλογές, εὐαισθησίες καὶ τρόποι ἐκφραστῆς ἀπὸ τὸν ἐνδέκατο στὸν δέκατο πέμπτο αἰῶνα* [ΕΙΕ/ΙΒΕ - Διεθνή Συμπόσια 13], Αθήνα 2004, 116.

93. Βλ. H. BELTING - G. CAVALLLO, *Die Bibel des Niketas. Ein Werk der höfischen Buchkunst in Byzanz und sein antikes Vorbild*, Wiesbaden 1979, 25-26· H. BELTING, *Kunst oder Objekt-stil? Fragen zur Funktion der «Kunst» in der «Makedonischen Renaissance»*, στο I. HUTTER (ἐκδ.), *Byzanz und der Westen. Studien zur Kunst des europäischen Mittelalters*, Βιέννη 1984, 80-81, πίν. 11· ΜΠΟΥΡΑ, Βασίλειος Λεκαπνός, 401-404.
